

"ושכנתי בתוכם" | ע"פ שיעור של הרב בועז כהנא

ישנן חמש פרשות שעוסקות בבניית המשכן, פרשות "תרומה" ו"תצווה" חוזרות על עצמן אחת לאחת. "תרומה" ו"תצווה" נאמרו למשה עוד על הר סיני. אחר כך בפרשיות "ויקהל" ו"פקודי" ישנו תיאור של ביצוע ציווי ה'.
נסה להתבונן באופן התיאור של הדברים בארבעת הפרשיות האלה.

סדר בניית המשכן

באופן עקרוני תיאור הפרטים של בניית המשכן המתואר בפרשיות "ויקהל" ו"פקודי" מהווה חזרה די מדויקת על סדר צווי הדברים למשה רבינו בפרשיות תרומה תצווה, ובכל זאת ישנו הבדל אחד שמאוד בולט בין שני התיאורים והוא האם עשיית כלי המשכן קודמת לעשיית המסגרת החיצונית של היריעות והקירות או להפך.

בפרשת "תרומה" הקב"ה מצווה את משה קודם כל על בניית ארון העדות, שולחן לחם הפנים והמנורה. לאחר כל זאת בפרק כ"ו פס' א' הקב"ה מצווה את משה על עשיית יריעות המשכן, הקרסים והקרשים. לעומת זאת בפרשת "ויקהל" פרק ל"ה פס' י"א כאשר משה מצווה את כל ישראל על בניית המשכן סדר הדברים מתחיל מעשיית היריעות, הקרשים והקרסים ולאחר מכן משה מצווה על עשיית הארון השולחן והמנורה.

הגמרא¹ שמה לב לקושי הזה:

"א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא,
בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "לך אמור לו בצלאל עשה לי משכן ארון
וכלים". הלך משה והפך ואמר לו: "עשה ארון וכלים ומשכן".
אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה
אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן? כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך
הקב"ה עשה משכן ארון וכלים
אמר לו: "שמא בצל אל היית וידעת?"

התיאור לא בדיוק תואם את שראינו לעיל. משום שבפשט הכתוב משה נצטווה לעשות את הכלים ואז את המשכן ובגמ' מתואר שהוא נצטווה לעשות משכן ואז כלים. ועוד, בפשט הכתוב משה ציווה את בצלאל לעשות משכן ואז כלים, ואילו לפי הגמ' משה ציווה את בצלאל לעשות כלים ואז משכן, אם כן למה התכוונה הגמ'?

¹ מסכת ברכות דף נה.

בעלי התוס' שאלו לגבי זה, איפה מצינו שמשה נצטווה לעשות את המשכן ואז את כליו? ותרצו שמשה נצטווה פעם נוספת על המשכן בפרשת "כי תשא" (לא, ז), בפעם הזו נצטווה קודם על המשכן ואז על כליו:

"...ועשו ככל אשר צויתוך את אוהל מועד ואת הארון לעדות ואת הכפורת... ואת השולחן ואת כליו ואת המנורה ואת כל כליה..."

כלומר ישנם ארבעה שלבים בסידור מלאכת המשכן:

1. הציווי האלוקי הראשון – כלים ואז משכן (פרשת "תרומה")
2. הציווי האלוקי השני – משכן ואז כלים (פרשת "כי תשא")
3. הדרכת משה לבצלאל – כלים ואז משכן (לא כתובה בתורה)
4. בצלאל משנה את דעת משה – משכן ואז כלים (פרשת "ויקהל")

לסיכום, משה רבינו נצטווה פעמיים על עשיית המשכן וכליו, בפעם הראשונה תחילה הוא נצטווה לעשות את כלי המשכן ורק אחר כך את הבית עצמו, לאחר מכן הקב"ה ציווהו בסדר הפוך. וכאשר משה ניגש לצוות את בצלאל וכל ישראל הוא דבק בסדר הראשון שהקב"ה אמר לו בפרשת תרומה.

לכאורה טענתו של בצלאל נראית טענה טכנית ופשוטה, אולם העובדות מוכיחות שאם מסתכלים על זה בצורה כזו אין זה כל כך מדויק. משום שבניית המשכן על פי חז"ל נסתיימה בכ"ה כסליו, והקמת המשכן התבצעה רק בראש חודש ניסן באותה שנה. אם כן יוצא שלמעשה כלי המשכן עמדו ללא קורת גג במשך שלושה חדשים. דבר זה תמוה, משום שכל טענתו של בצלאל הייתה שמנהג העולם לבנות קודם בית ואחר כך כלים כדי להכניסן לביתו, אז מדוע בפועל לא עשו כך? אם כן מוכרחים להבין שיש שיקול יותר עמוק בטענתו של בצלאל ואין זו סתם טענה טכנית גרידא.

המשכן – צורת האדם

כדי להבין נעמיק יותר בהבנה של תפקיד המשכן. מבית מדרשו של הגר"א יצאו תלמידי חכמים עצומים, אחד מהם רבי יהשע העליר² כתב קונטרס בשם "אוהל יהושע", זה ספר נדיר בסגנון של בית מדרשו של הגר"א, בחיבור הזה הוא לומד יסודות מוסריים מתהליך בניית המשכן. בעל

² היה תלמידו של ר' דוד טעביל תלמידו של הגר"ח מוואלואזין תלמיד הגר"א

ה"אהל ישע"י מוכיח על ידי חשבון מפורט שסכום כל פרטי המשכן הוא שש מאות ושלש עשרה, כנגד תרי"ג מצוות וכנגד איברי האדם³. המשכן הוא מראה אמיתית לאיך האדם בנוי, יש לזה מקורות קדומים יותר בראשונים⁴ ובמקובלים⁵, אך בקונטרס החידוש זה הפירוט של הדברים.

מה היסוד המוסרי שלמדים מזה? כאשר האדם מסתכל על המשכן הוא רואה את עצמו. אפשר ללמוד מההקבלה הזו יסוד חשוב, בכל אדם כמו במשכן יש ארון העדות, זה הנטייה הפנימית שלנו לקרבת אלוקים, זה קיים בתוכנו פנימה. כמו כן בכל אדם יש כוחות חיצוניים ופנימיים, יש מנורה, שולחן, מזבח, קרשים וכו'. המשכן זה האנטומיה הרוחנית של האדם. לכן הסדר של הדברים כל כך חשוב.

הישר והכובש

ישנם שני מצבים שבהם נמצא עובד ה'. המצב האחד, כאשר תכונתו טובה ומדותיו נכוחות, הוא הגיע למדרגה הזו ע"י עמל ויגיעה אולם כרגע הוא כבר בשלב שאחרי זה, הוא אדם המעלה, עובד ה' השלם, האדם הזה רוצה להוסיף קדושה, היצר שלו זה קרבת אלוקים. ויש מצב שני של עובד אלוקים, אדם שבטבעו עדיין כוסף לענייני העולם ומחמודותיו והוא כובש את יצרו. הישר והכובש. ובלשון ה"אהל ישע"י – האוהב והירא. האוהב - אוהב את התורה והקדושה, הירא – אוהב את העולם הזה אבל מתגבר על אהבתו מפני יראת ה' שבלבו.

בעל ה"אוהל ישע"י מציג את התשובה לשאלה איזה משני המצבים עדיף?

"והנה כשנניח את שניהם על כף המאזניים השוקלים דבר מצד עצמו, יכריע האוהב את הירא כי יקר ונכבד הוא ממנו מכמה פנים:
כי הירא עמל להגיע למדרגת האוהב בעצמו והשני הוא כי האוהב המתוקן בטוח הוא שלא יפול ברשת יצרו אולם הירא הלוחם כל עוד לא ניקה מחלאת תשוקתו ייתכן מאוד שיפול ברשתו."

כלומר יתרון איכותי אחד של האוהב הוא הוודאות של הקשר שלו לקב"ה, אין בתוכו מאבק פנימי אלא רק בקשת טוב אחת בלי גבול. מצד שני יש יתרון איכותי אחד לירא על פני האוהב:

"מצד יגיעת הפועל ועמל עבודתו הנה הלוחם מתגבר ועולה על הנקי השלם מצד פעולת היגיעה והעמל וכמו שאמר בן הא הא לפום צערא אגרא"

³ שס"ה גידים ורמ"ח איברים

⁴ כוזרי, רמב"ן

⁵ ר' חיים ויטאל

היתרון של הירא על פני האוהב הוא העמל שבו התייגע על עבודתו הרוחנית, ומשל למה הדבר דומה לעשיר שהביא סכום גדול לצדקה ולעני שהביא פרוטה לצדקה, הנה מצד עצם הצדקה העשיר גדול מהעני כיוון שיכול לעזור בסכום שהביא ליותר אנשים. אולם מצד הצער והעמל הרי שלעני תקשה נתינת הפרוטה הרבה יותר ממה שיקשה לעשיר נתינת סכום גדול. אמנם העני מאוד זקוק לפרוטה אבל הוא מתגבר על עצמו.
אמנם איך כל זה קשור למשכן?

המוסר שבמשכן

הארון שבמשכן הוא ביטוי ל"ארון הברית" שכביכול נמצא בליבו של האדם – החשק והשמחה לעבודת ה'. הרצון העמוק להיות טוב ולפעול עם אל בתיקון עולם במלכות שדי. ואילו יריעות המשכן הם הביטוי למעשי המצוות שבפועל. ונשאלת השאלה מה קודם למה אצל האדם?

יש אדם שניגש אל המעשים מתוך התלהבות פנימית אדירה. הוא רוצה להיטיב ולהעניק לעולם טוב אלוקי. יותר מכל קריירה או תענוג חומרי ולכן המצוות הן שעשועיו, הארון קודם ליריעות. אבל יש אדם שלא חש את הארון שבליבו. אותה תשוקת אמת ששוכנת שם עדיין אינה גלויה לו. תשוקות אחרות בוערות בליבו, לצער הרב הוא היה רוצה לרצות את הטוב השלם את הקודש אבל הוא מוצא בתוכו רצונות אחרים לחלוטין. אדם כזה צריך להתחיל מהיריעות, כלומר הוא כובש את יצרו ועושה מעשים שבתחילה נראים לו מלאכותיים. הוא מגייס כוחות נפש עצומים ואמונה גדולה בכך שיש בו ארון אע"פ שהוא מרגיש "ארונות" אחרים לגמרי. כוחות אלו יעזרו לו לעשות עוד מעשה ועוד מעשה "בשינייים". קודם כל יריעות, ואח"כ מתוך כך יגיע אל הארון מתוך מאבק עיקש לאט לאט ייחשף בו "ארון" רצון חדש, יפה ומאיר מכל אותם רצונות זולים אבל רעשניים ששלטו בו.

סדר ההזרקות

המחשבה האלוקית הראשונה, אם כן, הייתה לבנות ארון, ואח"כ יריעות כלומר להופיע באומה רצון ומתוכו יופיעו מעשים. ולכן זה הסדר שמופיע בפרשת תרומה אבל אז קרה חטא העגל והקב"ה שינה את הדברים בלוחות השניים, וזה הסדר שמופיע בפרשת כי תשא כמובא בתוס' לעיל. מדוע הסדר השתנה כך?

משמעותו של חטא העגל הוא התשוקה לקרבת אלוקים כאן ועכשיו. "זה משה האיש לא ידענו מה היה לו... אלה אלוקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" העם לא היה מסוגל לעמוד בעריגה לאלוקות שאינה מתגלה והיה זקוק למפגש גלוי וברור עם אותה אמת נעלמת. זאת בעיה שעלולה להופיע כאשר הלב מרגיש בערה פנימית לקרבת אלוקים כלומר, כאשר הלב נמצא במדרגת הישר שהיא מדרגת "הארון" שמוביל ליריעות.

כאשר אדם חש את הרצון לקדושה בתוכו, הוא עלול לשכוח את הענווה הנדרשת, לשכוח את העובדה שהקדושה היא לעילא מכל מה שהוא מבין ואפילו משתוקק. ולכן הקב"ה שינה את ההדרכה בלוחות השניים להדרכה של כובש. אדם שצריך לכבוש את יצרו חש היטב את הפער בינו לבין הקב"ה. ומהבחינה הזו הוא עדיף על הישר. כלומר בכך שיש יצר הרע, חומרנות, אנו זוכים למדרגה עליונה יותר- כי אנו מגבירים בתוכנו את הרצון להתקרב לה' ולא רק לממש את מה שיש בנו. כל הקשיים שישנם בחיים יכולים ליצור באדם עליונות שלא הייתה לו אם לו היו לו קשיים. הקשיים יכולים לתת, לוותר למען משהו יותר גדול ממה שהוא חש כרגע, אשרינו שיש בנו קשיים.

אבל משה ניסה לאחוז בשיטה הראשונה, כי משה היה כולו קרבת אלוקים, ולא הבין שיש אנשים שלהם מדרגה זו יכולה כרגע להזיק. אבל בצלאל הבין זאת היטב. "בצל-אל" תפקידו של הצל הוא להקטין את עוצמת השמש כדי שנוכל לפגוש את אורה בכלים המוגבלים שלנו. כלומר במצבנו היום, העולם שלאחר חטא העגל יש יתרון עצום אבל גם קושי עצום.

היתרון הוא שאנו לעולם לא נחוש שהאמת האלוקית היא "בכיס שלנו" שהיא זרימה רגשית אנושית, בגלל שאנו כ"כ רחוקים ממנה, אם אנו מתגברים ועוסקים בה, ברור לנו שזו נתינה, שזו התגייסות לאמת אחרת ולא מימוש עצמי.

מצד שני האתגר הוא לא פשוט. על האדם להאמין בארון שבתוכו, כשהנפש שלנו לא נותנת לו לפעמים מנוח סימן שישנו ארון כזה, עליו לפתח מבט פנימי, מאמין, עקשן על עצמנו ועל חברינו. מהפרשיות המשכן נשאב את האמונה בארון, במנורה ובמזבח שבתוך האומה עצמה.